

ПРИПАДНОСТ ПРАВНОГ ЛИЦА У МЕЂУНАРОДНОМ ПРИВАТНОМ ПРАВУ

Сажетак: Припадност правног лица представља везу правног лица и одређене државе, имајући у виду специфичности стицања својства правног лица које подразумевају испуњавање формалних захтева одређеног националног права. У контексту међународног приватног права, припадност правног лица има функцију тачке везивања и функцију разграничења страних и домаћих правних лица. Као тачка везивања упућује на меродавно право за статусна питања правног лица, а као критеријум разликовања страних и домаћих правних лица одређује могућност уживања одређених права и повластица за страна правна лица у домаћем поретку. Елементи на основу којих се утврђује припадност правног лица укључују најчешће седиште и место оснивања, и управо код тих елемената се уочава неусаглашеност домаћег међународног приватног права и сродних грана права, која ће бити ближе приказана у овом раду.

Кључне речи: правно лице, седиште, место оснивања, стварно седиште, пословна јединица

Увод

Припадност правног лица је, у правном контексту, пандан држављанству физичког лица¹, у смислу да представља правну везу између одређене државе и правног лица на основу које правно лице стиче одређена права и обавезе. У контексту међународног приватног права припадност правног лица, најопштије гледано, има значај при одређивању персоналног права тог лица и приликом дефинисања његовог положаја, у смислу уживања одређених права, у контексту када правно лице обавља своју делатност ван граница државе оснивања. При томе, важно је истаћи да се у раду анализира припадност комерцијалних правних лица, у смислу привредних друштава, предузећа, корпорација, не и некомерцијалних, у смислу удружења грађана, установа, државних органа, хуманитарних организација.

* j.stojisic.dabetic@pravni-fakultet.info

¹ У упоредном праву чак можемо наћи примере појма држављанства правог лица – *nationality of legal person, nationalite des personnes morales*.

Домаћи закон користи термин „припадност“, иако у домаћој теорији има ознака и држављанства правног лица и националности², као и у одређеним ратификованим међународним уговорима у којима се користи термин „држављанство“³ за означавање припадности правних лица.

Критеријуми на основу којих се одређује припадност правног лица нису исти када се ради о припадности правног лица као тачки везивања и када се утврђује припадност страног правног лица у циљу дефинисања обима његовог деловања у домаћем поретку. Основни критеријуми су исти, стварно седиште и место оснивања, док се за потребе утврђивања стране припадности правног лица у обзир може узети и главно место обављања делатности, држављанство лица која имају пресудан утицај на одлуке у правном лицу, итд. Правно регулисање припадности правног лица у Закону о решавању сукоба закона је ограничено на примену тог закона, док посебни закони дефинишу критеријуме страног правног лица за сопствене потребе. Даље у раду ће се анализирати степен (не)усаглашености у овом сегменту.

Припадност правног лица као тачка везивања

Припадност правног лица као тачка везивања, и саставни део колизионе норме, одређује персонално право правног лица које се има применити на регулисање статусних питања и страначке способности правног лица. Најважнији атрибути субјективитета правног лица јесу ограничење одговорности оснивача за акт правног лица, могућност самосталног подношења тужби и могућност да се самостално буде тужена страна, да се пословање обавља путем овлашћених заступника одн. представника, да се стиче, прометује и отуђује имовина.

Овако одређено меродавно право може се одредити и као „персонални закон правног лица“ који одређује да ли организација има правну способност, који је обим те способности, каква је организација и органи, ко је овлашћен за заступање, какав је обим грађанскоправне одговорности и како престаје правна способност⁴. У овом контексту, мора се имати у виду да правно лице, да би ушло у круг субјеката права, мора добити статус правног лица у складу са правним нормама једне државе, која се најчешће одређује као држава припадности правног лица, али не мора нужно то и бити. Фактичко постојање правног лица није довољно да би оно ушло у круг субјеката права. Тек када се у оквирима одређеног правног поретка одређеној организацији призна статус домаћег правног лица, оно може као такво бити признато и у другим државама и учествовати у правном промету. Свака држава слободно одређује које, формалноправне, услове одређена организација мора испунити да би добила ста-

² Живковић, М., Станивуковић, М., (2006). Међународно приватно право општи део, ЈП службени гласник, Београд, фн 164,165.

³ *ibidem*, фн 168,167.

⁴ Варади, Т., ет ал, (2007). Међународно приватно право, Службени гласник, Београд, стр. 279.

тус правног лица. Такође, свака држава слободно одређује који опсег права ће уживати страна правно лице на њеној територији. У том смислу, прави се разлика између признања страног привредног субјекта као правног лица у оквирима једне државе и признавања могућности страном правном лицу да предузима правне радње на територији друге државе. Признавање статуса правног лица обично није подвргнуто никаквим ограничењима, док је могућност предузимања правних радњи мање или више ограничена националним правима за страна правна лица. Држављанство физичког лица се утврђује на основу критеријума државе чије држављанство лице истиче да има или на чије држављанство околности указују да има, док се одређена организација има сматрати правним лицем ако је то у складу са правом државе чији орган одлучује у конкретном случају.

Теорије о одређивању припадности правног лица

У теорији постоје две главне али међусобно супротне, теорије о одређивању припадности правног лица за потребе утврђивања меродавног права за његов статус – теорија стварног седишта и теорија оснивања⁵. Закон о решавању сукоба закона⁶ у чл. 17 комбинује ове две теорије у одређивању припадности правног лица као тачке везивања. Припадност правног лица се одређује по праву државе по коме је правно лице основано. Али у случају да правно лице има стварно седиште у другој држави, не у оној у којој је основано, и по праву те државе има њену припадност, сматраће се правним лицем те државе.

Теорија стварног седишта одређује да правна лица припадају држави у којој имају стварно седиште и да би имала статус правног лица морају испуни-ти све формалне услове који се у тој држави постављају за оснивање и функционисање правног лица. Према томе, стварно седиште се мора поклапати са местом оснивања одн. седиштем које је наведено у акту о оснивању или стату-ту. Циљ је да оснивачи, власници или управа предузећа немају утицај на избор меродавног права за статусна питања правног лица. Премештањем седишта мења се и персонални статут правног лица. Овај систем је прихваћен у Немачкој, Аустрији, Белгији, Пољској и Француској.

Седиште се одређује као место где правно лице обавља своју главну де-латност и где му се налази управа, одн. уколико су ова два места раздвојени, предност има место где се налази управа. У савременом глобалном привред-ном промету могуће је фактички преместити стварно седиште правног лица, без ликвидације правног лица, доношења формалних аката и без последица по правни статус. Додатно је проблематично што правни прописи у највећем бро-

⁵ Током оба светска рата, за утврђивање припадности правног лица коришћен је критеријум контроле тј. правно лице се сматрало да припада држави чије држављанство имају лица која су чланови управног или надзорног одбора или чији је већински капитал, зависно од устројства правног лица. Овај систем се данас ретко примењује, ограничено у контексту страних улагања.

⁶ Закон о решавању сукоба закона са прописима других земаља ("Сл. лист СФРЈ", бр. 43/82 и 72/82 - испр., "Сл. лист СРЈ", бр. 46/96 и "Сл. гласник РС", бр. 46/2006 - др. закон)

ју случајева не дефинишу прецизно шта се има сматрати стварним седиштем правног лица. Такође, није једнообразно могуће утврдити, посебно у време мултинационалних компанија, који је орган управљања најважнији за процену стварног седишта, да ли је то скупштина, управни одбор или генерални директор. Све су ово савремени изазови за судску праксу. Често се државом стварног седишта сматра држава у којој се обавља највећи или главни део пословних активности једног правног лица, у смислу државе централног места пословања. Према домаћем Закону о привредним друштвима⁷, седиште правног лица се одређује као место на територији Републике Србије из кога се управља пословањем друштва и које је као такво одређено оснивачким актом, статутом или одлуком скупштине, односно одлуком ортака или комплементара. У случају да друштво трајно обавља своју делатност у месту различитом од свог седишта, трећа лица могу против друштва засновати надлежност суда и према том месту. Одлуку о промени седишта доноси скупштина, ако оснивачким актом, односно статутом није другачије одређено.

С друге стране, врло често правна лица основана у једној држави обављају делатност у другој држави, и то се може одвијати кроз неколико модалитета организовања пословне јединице. Могуће је непосредно и самостално обављање делатности на територији друге државе, затим преко зависног друштва тј. филијале која има посебна правни субјективитет или преко огранка (представништва) које нема својство правног лица. Према Закону о привредним друштвима⁸, огранак привредног друштва јесте издвојени организациони део привредног друштва на територији Републике Србије преко кога друштво обавља делатност у складу са законом. Огранак нема својство правног лица, а у правном промету иступа у име и за рачун привредног друштва. Представништво страног привредног друштва, према Закону о привредним друштвима⁹ представља издвојен организациони део матичног привредног друштва који може обављати претходне и припремне радње у циљу закључења правног посла тог друштва и нема својство правног лица. Представништво се обавезно региструје у складу са законом о регистрацији. Члан 17 Закона о решавању сукоба закона се има применити и на пословне јединице страних правних лица која имају правни субјективитет и другу државну припадност од матичног правног лица од кога су финансијски зависна. Постојање било ког облика пословне јединице на територији одређене државе не значи нужно и могућност установљавања припадности правног лица тој држави, али може имати одређене последице у међународном приватном праву које признаје и домаће право. Наиме, чл. 55 Закона о решавању сукоба закона предвиђа да је могуће установити посебну надлежност домаћег суда у облигационоправним споровима покренутим против страног правног лица које у Републици Србији има

⁷ Закон о привредним друштвима ("Сл. гласник РС", бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - др. закон, 5/2015, 44/2018 и 95/2018), чл. 19

⁸ Закон о привредним друштвима ("Сл. гласник РС", бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - др. закон, 5/2015, 44/2018 и 95/2018), чл. 567,568

⁹ Закон о привредним друштвима ("Сл. гласник РС", бр. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - др. закон, 5/2015, 44/2018 и 95/2018), чл. 574, 577

представништво или заступништво, уз услов да је у конкретном случају обавеза настала у Републици Србији или се на нашој територији има извршити.

Према теорији оснивања правно лице припада држави по чијим законима је основано, без обзира на место стварног седишта, имовине или центра претежног половања. Овом теоријом се признаје значај аутономије воље власника одн. оснивача у избору правила која ће регулисати статусна питања правног лица. Ова теорија се у пракси означава као систем инкорпорације, тј правно лице има припадност државе у којој је, и у складу са чијим законима је, основано и уписано у одговарајући регистар. Овај систем је прихваћен у САД, Великој Британији, Русији, Украјини, Швајцарској и Италији¹⁰. Одређеност места оснивања олакшава премештај органа управе и онемогућава утицај таквог премештаја на правни статус правног лица. У пракси, може доћи до злоупотреба избором права држава које постављају минималне услове за регистрацију правног лица или чак предвиђају значајне пореске олакшице, у смислу да се никаква делатност нити стварна управа не налази у држави места оснивања одн. регистрације. У контексту Европске уније и слободe кретања робе и капитала на којој почива комунитарни поредак, ниједна чланица не би могла одбити регистрацију огранка привредног друштва које је пуноважно основано у другој чланици, чак и у случају очигледне злоупотребе, али може другим правним средствима спречити избегавања примене националних прописа¹¹.

Место оснивања се често поклапа са место регистрације, будући да је у већини правних система за настанак правног лица потребан упис у одређени трговачки/привредни или судски регистар. Уколико се различите етапе у оснивању правног лица (потписивање уговора, меродавно право за оснивање, регистрација) обавезе у различитим државама, државом оснивања се сматра она у којој су се прво стекли сви законски услови за настанак правног лица. У пракси се јавља разлика између регистрованог и стварног седишта. Регистровано седиште је оно које је наведено у акту о оснивању, те се означава и као статутарно седиште. Регистровано седиште се не мора поклапати са стварним.

Овакво решење има неколико отежавајућих последица у пракси. Најпре, домаћи суд ће бити у прилици да утврђује садржину страног права како би утврдио припадност правног лица у случају да се стварно седиште налази у држави која није држава оснивања. Није увек сигурно да ће до поузданог одговора моћи доћи, нпр. у праву Србије нема поузданог одговора да ли правно лице има домаћу припадност ако правно лице у њој има само стварно седиште. Такође, појам стварног седишта није прецизно одређен у нормативи, што отежава примену ове одредбе за домаћег судију.

¹⁰ Детаљније у Китић, Д., (2017), Међународно приватно право, Правни факултет Универзитета Унион у Београду, ЈП Службени гласник, Београд, стр. 89.

¹¹ *Centros Ltd contre Erhvervs – og Selskabsstyrelsen*, C-212/97, Recueil de Jurisprudence 1999, p. I-01459.

Припадност правног лица у посебним прописима

Припадност правног лица је од значаја за могућност уживања одређених права у правном поретку која су ограничено доступна страним правним лицима. У овом случају, круг критеријума на основу којих се одређује припадност правног лица је шири од стварног седишта и места оснивања, те обухвата и главо место обављања делатности, контролу у смислу држављанства лица која имају пресудан утицај на одлуке у правном лицу. Правило о одређивању припадности правног лица дефинисано у Закону о решавању сукоба закона нема примену у другим законима који регулишу делатности страних правних лица на територији Републике Србије. Закон о улагањима¹² не даје појам страног улагача иако предвиђа национални третман страних улагања. Страни улагач може бити страно физичко или правно лице, те је вероватно да ће се страна припадност правног лица имати утврдити применом Закона о решавању сукоба закона. Таквим тумачењем страним улагачем би се сматрало страно правно лице са седиштем у иностранству, укључујући и огранак страног правног лица који је регистрован у Србији. Према Закону о девизном пословању¹³, који разликује резиденте и нерезиденте, у скуп нерезидената спада правно лице које је регистровано и има седиште у иностранству, али огранак страног правног лица уписан у регистар код надлежног органа у Републици Србији се сматра резидентом. Према Закону о спољнотрговинском пословању¹⁴, правно лице које има седиште одн. које је регистровано у иностранству сматра се страним правним лицем. Посебни закони дефинишу критеријуме страног правног лица за потребе примене тих прописа тј. дефинисања права страних правних лица у оквиру домаћег поретка, док Закон о решавању сукоба закона утврђује критеријуме за припадност у циљу одређивања меродавног права за статус правног лица.

Закључна разматрања

Припадност правног лица се у савременим привредним одн. трговачким токовима све ређе користи као тачка везивања за статусна питања правних лица. Чешће се користи само седиште правног лица као тачка везивања како за одређивање меродавног права за статусна питања, тако и за одређивање домаћег деловања страног правног лица на домаћој територији. И у Закону о решавању сукоба закона имамо примере коришћења седишта као тачке везивања. Према чл. 20, седиште правног лица које обавља карактеристичну обавезу у уговору је супсидијерна тачка везивања за одређивање меродавног права за

¹² Закон о улагањима ("Сл. гласник РС", бр. 89/2015 и 95/2018)

¹³ Закон о девизном пословању ("Сл. гласник РС", бр. 62/2006, 31/2011, 119/2012, 139/2014 и 30/2018)

¹⁴ Закон о спољнотрговинском пословању ("Сл. гласник РС", бр. 36/2009, 36/2011 - др. закон, 88/2011 и 89/2015 - др. закон)

садржину уговора, под условом да странке нису другачије уговориле или да не постоји јача веза са неким другм правом. Према чл. 26 Закона о решавању сукоба закона дужниково седиште је тачка везивања за одређивање меродавног права за једностранни правни посао. Седиште туженог правног лица у Републици Србији је основ опште међународне надлежности домаћег суда у грађанским и трговачким стварима.

Императиви савременог одвијања трговачких односа јесу брзина и сигурност, те се као адекватнија решења показују она усвојена у посебним законима који се примењују у привредном, међународном, контексту, који се већином ослањају на утврђивање стварног седишта као основног критеријума припадности правног лица. Управо и у контексту комунитарног поретка, оваква решења омогућавају примену мера којима би се отклониле евентуалне злоупотребе приликом оснивања правних лица.

Литература:

1. Živković, M., Stanivuković, M., (2006). *Međunarodno privatno pravo opšti deo*, JP službeni glasnik, Beograd.
2. Varadi, T., et al, (2007). *Međunarodno privatno pravo*, Službeni glasnik, Beograd.
3. Detaljnije u Kitić, D., (2017), *Međunarodno privatno pravo*, Pravni fakultet Univerziteta Union u Beogradu, JP Službeni glasnik, Beograd, str. 89.

Propisi:

1. Zakon o rešavanju sukoba zakona sa propisima drugih zemalja ("Sl. list SFRJ", br. 43/82 i 72/82 - ispr., "Sl. list SRJ", br. 46/96 i "Sl. glasnik RS", br. 46/2006 - dr. zakon)
2. Zakon o privrednim društvima ("Sl. glasnik RS", br. 36/2011, 99/2011, 83/2014 - dr. zakon, 5/2015, 44/2018 i 95/2018)
3. Zakon o ulaganjima ("Sl. glasnik RS", br. 89/2015 i 95/2018)
4. Zakon o deviznom poslovanju ("Sl. glasnik RS", br. 62/2006, 31/2011, 119/2012, 139/2014 i 30/2018)
5. Zakon o spoljnotrgovinskom poslovanju ("Sl. glasnik RS", br. 36/2009, 36/2011 - dr. zakon, 88/2011 i 89/2015 - dr. zakon)

Пракса:

1. *Centros Ltd contre Erhvervs – og Selskabsstyrelsen*, C-212/97, Recueil de Jurisprudence 1999, p. I-01459.

AFFILIATION OF A LEGAL ENTITY IN PRIVATE INTERNATIONAL LAW

Summary: Affiliation of a legal entity is a link between a legal entity and a particular state, bearing in mind the specificities of acquiring the legal personality that implies fulfilling certain formal requirements in national law. In the context of private international law, affiliation of a legal entity has the function of a point of attachment and the function of delimitation of foreign and domestic legal entities. As a point of attachment, it refers to the

applicable law for the statutory issues of a legal entity, and as a criterion for distinguishing between foreign and domestic legal entities it determines the possibility of enjoying certain rights and privileges for foreign legal entities in the domestic order. The elements that determine the affiliation of a legal entity commonly include place of establishment and place of incorporation, and it is precisely these elements that disclose certain inconsistencies between domestic private international law and related branches of law, which will be discussed more closely in this paper.

Key words: legal entity, place of establishment, factual seat, branch